

Jurij Perovšek, »V zaželjeni deželi«: slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/ Jugoslavijo 1918-1941. Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2009. 314 strani. ilustr. (Zbirka Razpoznavanja - Recognitiones; 9)

Kaj je izkušnja? Slovar slovenskega knjižnega jezika odkriva, da ima beseda tri pomene: kar kdo ob dogodkih, doživetjih spozna, ugotovi; skupek takih spoznanj, ugotovitev in znanje, vedenje, pridobljeno s študijem, z delom. Nekaj je gotovo: knjiga zgodovinarja (znanstvenega svetnika) dr. Jurija Perovška »V zaželjeni deželi« temelji na vedenju, pridobljenem z natančnim študijem in trdim delom. Delo je posledica marljivega, vztrajnega raziskovanja »starojugoslovanskega obdobja«, ki ga Perovšek že dolga leta tiho opravlja na Inštitutu za novejšo zgodovino.¹ V knjigi so predstavljeni rezultati raziskovalnih projektov in programov, pri katerih je Perovšek sodeloval (in še sodeluje), mnoge je tudi vodil (in jih še vodi). V razmerah, ko mora raziskovalec opravljati delo na več projektih, obstaja verjetnost, da se lahko rezultati dela razdrobijo in pozabijo. Zato je obravnavana knjiga še toliko bolj pomembna in zaželena. Še zlasti, če avtor poveže svoje izsledke v logično in pregledno celoto, kar je Perovšku tudi uspelo. S pretanjenim občutkom za ideološko-politične nianse in že skoraj prislovičnim eruditsvom nas Perovšek vodi po zavutih poteh politike, političnosti in politikantstva v tedanji jugoslovanski Sloveniji. Na vseh koncih in krajih knjige se opira na ogromen korpus prežvečenega gradiva, ki ga skrbno citira v zgledno urejenih opombah.

Perovška zanima zgodovina slovenskega naroda, predvsem družbenopolitični razvoj in zgodovina slovenske emancipacije. Kako se je razvijala ideja slovenske samobitnosti? Kakšno razmerje je imela z dobro znanim jugoslovanskim unitarizmom? In ne nazadnje, kaj je to obdobje prispevalo k razvoju slovenstva v daljšem časovnem obdobju - predvsem k razvoju v drugi Jugoslaviji in v samostojni Sloveniji. Bralci, ki vidijo nacionalizme skozi modernistična, (post)strukturalistična ali postkolonialna očala, bi utegnili imeti Perovškovo govornje o slovenski samobitnosti za ustvarjanje mita. Naj ga ne sodijo prehitro! Perovška res zanimajo nacionalnopolitična osamosvojitve Slovencev v daljšem obdobju in etape razvoja, ki so pripeljale do samostojne države. Vendar nikjer ne trdi, da je tako moralo biti. Perovšek je samo radoveden, kako je do

¹ Prispevkov Jurija Perovška na omenjeno temo je preveč, da bi jih na tem mestu lahko vse navedli. Omejili se bomo samo na znanstvene monografije: Liberalizem in vprašanje slovenstva: nacionalna politika liberalnega tabora v letih 1918-1929. Ljubljana 1996; Slovenska osamosvojitve v letu 1918: študija o slovenski državnosti v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. Ljubljana 1998; Na poti v moderno: poglavja iz zgodovine evropskega in slovenskega liberalizma 19. in 20. stoletja. Ljubljana 2005.

tega prišlo. Pri interpretaciji izhaja iz ideoloških dilem tistega časa, ki jih tudi obrazloži z jezikom, ki so ga takrat uporabljali. Slovenskopatriotski bralci, ki imajo vsako omembo jugoslovanstva za nacionalno izdajo, pa ne utegnejo razumeti težko dojemljive ambivalence (in včasih tudi benevolence) slovenske politike do jugoslovanstva in državnega centra. Naj le natančno prisluhnejo zanimivim citatom, ki jih je avtor izbral za ponazoritev zapletenih idejnopoličnih dilem, pa se jim bo vsaj malo razjasnilo. Tako prva kot druga Jugoslavija sta bili tudi slovenski državi in državi Slovencev.

Knjigo je avtor razdelil na dva večja sklopa. V prvem obravnava Slovence in nastanek Kraljevine SHS, v drugem pa življenje Slovencev v Kraljevini SHS/Jugoslaviji. Prvo poglavje obravnava državnopravni in upravno-politični razvoj Slovenije v letih 1918-1921. V tem delu knjige Perovšek nadgradi svojo znano tezo od »državnopravni in politični samostojnosti Slovenije v Državi SHS« (str. 24) z utemeljeno in poglobljeno analizo pravnih in upravnih razmer v tej »prevratni dobi«. Za pravnozgodovinske sladokusce je še zlasti zanimivo podpoglavje o odnosih med Narodno vlado in Narodnim svetom. Čas prehoda v novo državo je bil v veliki meri čas vojaške aktivnosti, zato ni nenavadno, da je Perovšek v drugem poglavju vzel pod drobnogled politične in idejne poglede slovenskih strank in državoupravne oblasti na oborožene sile v letih 1918/19. Tako liberalni kot katoliški in socialdemokratski tabor so delili prepričanje, da je za ugodno rešitev mejnih vprašanj (za kar je bila vojaška sila sploh potrebna) odločilna srbska vojaška pomoč (str. 78). Nad »srbskimi junaki« so bili seveda najbolj navdušeni unitaristični liberalci. VSL in JSDS pa sta razmišljali tudi o negativnem vplivu srbske politike na oborožene sile v novi državi. Slednji so bili tudi najbolj pacifistično usmerjeni. Boj za meje ni bil le oborožen boj, ampak predvsem boj na političnem in tudi intelektualnem polju. V tretjem poglavju nam avtor razkrije več kot zanimiva poglavja iz političnega in diplomatskega boja za meje 1919-1920. Avtor prikaže delovanje slovenskih članov delegacije Kraljevine SHS na mirovni konferenci v Parizu skozi vlogo dr. Lamberta Ehrlicha, ki je v delegaciji deloval kot izvedenec za Koroško (str. 84). Prav tako boj za meje ni bil samo boj za Koroško in Primorsko. V četrtem poglavju avtor obravnava odnos slovenske politike do vprašanja priključitve Prekmurja h Kraljevini SHS 1918-1919. Priključitev Prekmurja so podpirale vse slovenske stranke, povsem razumljivo pa je, da so največjo pozornost temu vprašanju namenili prekmurski sosede na Štajerskem (str. 127).

Drugi vsebinski sklop se začne s kratkim, a izčrpnim poglavjem o centralističnem in unitarističnem značaju vidovdanske ustave iz leta 1921 (str. 137). To poglavje je pomembno tudi zato, ker omogoča razumevanje poglavja o slovenski politiki in narodnem vprašanju v času veljavnosti vidovdanske ustave. Ker je iz današnjega zornega kota težko razumeti zavzemanje glavne slovenske liberalne struje za jugoslovanski unitarizem, je zelo dobrodošla Perovškova pojasnitev, da so liberalci avtonomiji Slovenije nasprotovali tudi iz strahu pred največjo politično silo - SLS. V njeni avtonomistični usmeritvi so namreč videli le prizadevanje, da bi »klerikalizem dobil v svoje roke vso Slovenijo« (str. 148). Pomenljivo je tudi, da so, razen te politične skupine, v obravnavanem obdobju vse ostale politične stranke zagovarjale določeno avtonomijo jugoslovanske Slovenije. Poglavje o Slovencih in Jugoslaviji v tridesetih letih, ki so se začela s kraljevo diktaturo, nadaljevala pa z ne preveč demokratičnim sistemom, je naravno nadaljevanje zgodovinarjeve pripovedi

iz prejšnjega poglavja. Liberalna politika je v tem času ostajala na preverjeni, unitaristični liniji, politika katoliškega tabora pa je imela bolj razgibane nazore: V času znamenitih Ljubljanskih punktacij se je (bivša) SLS odločno borila za slovensko avtonomijo, med letoma 1935 in 1937 pa je zaradi provladne politike in zavezanosti režimu JRZ povsem opustila avtonomistična prizadevanja (str. 137).

V poglavju o idejnopolitičnih in socialnogospodarskih nazorih slovenskega meščanstva med svetovnimi vojnami je Perovšek prikazal, da je slovenska meščanska politika družno zavračala komunizem, fašizem in nacizem. »V tridesetih letih sta katoliška in liberalna politika podpirali koncept stanovsko-korporativne države in s tem povezano načelo avtoritarne oziroma po državi disciplinirane demokracije.« (str. 13) Seveda so bile med taboroma kljub temu razlike, na obeh straneh se je občasno izpostavljalo tudi »pozitivne« plati fašistične ureditve (str. 191, 205). V poglavju Mit in resničnost prve jugoslovanske države avtor opozarja na tiste značilnosti slovenskega razvoja v prvi Jugoslaviji, ki dopolnjujejo doslej uveljavljene poglede: predvsem »tiho avtonomijo« slovenskega dela države, napredek na kulturnem področju, napredek v gospodarstvu ter dejstvo, da so Slovenci v prvi Jugoslaviji pomembno sooblikovali državno politiko. »Slovenci so bili v prvi jugoslovanski državi upoštevanja vreden politični dejavnik. Od 41 oblikovanih jugoslovanskih vlad v letih 1918-1941 so sodelovali v 33 vladah /.../.« (str. 237) O vladah in vladanju je v tem času zagotovo veliko vedel prvak SLS Anton Korošec, ki mu je Perovšek namenil častno, zadnje mesto v svoji knjigi. Koroščevi pogledi na nacionalno in socialno vprašanje ter na ostala bistvena vprašanja skupne države so imeli velik vpliv na slovensko in jugoslovansko družbo. »Njegovo reševanje teh vprašanj je pustilo močan pečat tako v njegovem času kot v zgodovinskem spominu na prvo Jugoslavijo in življenje Slovencev v njej.« (str. 258)

Kakor koli že, kdor se ukvarja z zgodovino Slovencev v »stari«, prvi Jugoslaviji, nima izbire. Perovškovo delo preprosto mora vzeti v roko. Knjiga ima odliko, ki je redka pri zgodovinskih monografijah. Pogosto se zgodi, da jih berejo le ljudje, ki mislijo enako ali podobno. Pri Perovškovi knjigi pa ni tako, berejo jo lahko tudi ljudje, ki imajo drugačne poglede, pa kljub temu odnesejo veliko. Knjiga »V zaželeni deželi« je ena izmed tistih knjig, ki ne zastarajo, ampak zorijo. Zato bi morala biti še toliko bolj zaželena.

Marko Zajc

Nevenka Troha, Chi avrà Trieste? Sloveni e Italiani tra due stati. Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia. Trieste 2009, 357 strani.¹

Končno. Prevod te knjige v italijanščino smo namreč dolgo pričakovali, saj je v slovenščini izšla že leta 1999 in je bila tako na razpolago raziskovalcem v Italiji, a z »majhno« omejitvijo, ki je povezana z vprašanjem znanja jezika. Vse od njenega izida pred desetletjem je bilo jasno, da jo je treba nujno prevesti v italijanščino in s

¹ Predstavitve knjige 16. 3. 2010 v Trstu na Regionalnem inštitutu za zgodovino osvobodilnega gibanja Furlanije-Juljske krajine (Istituto regionale per la storia del movimento di liberazione nel Friuli-Venezia Giulia).